

EDITÖR DOÇ. DR. MEHMET BÖLÜKBAŞI

FILOLOJİ

Alanında Uluslararası
Güncel Yaklaşımlar

Haziran 2026

Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • C. Cansın Selin Temana

Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Serüven Yayınevi

Birinci Basım / First Edition • © Haziran 2026

ISBN • 978-625-8810-35-6

© copyright

Bu kitabın yayın hakkı Serüven Yayınevi'ne aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz. The right to publish this book belongs to Serüven Publishing. Citation can not be shown without the source, reproduced in any way without permission.

Serüven Yayınevi / Serüven Publishing

Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak

Ümit Apt No: 22/A Çankaya/ANKARA

Telefon / Phone: 05437675765

web: www.seruyenyayinevi.com

e-mail: seruyenyayinevi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume

Sertifika / Certificate No: 47083

FİLOLOJİ ALANINDA ULUSLARARASI GÜNCEL YAKLAŞIMLAR

EDİTÖR **DOÇ. DR. MEHMET BÖLÜKBAŞI**

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1

TRAKYA AĞIZLARINDA ASLÎ UZUN ÜNLÜLER 1

Âdem BULUT, Mehmet Fatih DİNÇASLAN

BÖLÜM 2

EPİK KAHRAMAN OLARAK HZ. ALİ 15

Ali FINDIK, Nur Seda SOYER, Serdar ŞİMŞEK

BÖLÜM 3

FOLKLORUN YAPAY ZEKÂ VE HOLOGRAFİK PEDAGOJİYLE DİJİTAL
DÖNÜŞÜMÜ 31

Recai BAZANCİ, Emrullah YİĞİT

BÖLÜM 4

ÇİN'DE MODERN UYGULAMALI DİLBİLİMİN GELİŞİMİNDE ZHAO
YUANREN'İN ROLÜ 49

İsmigül Cantürk

BÖLÜM 5

“AÇELYA ÇİÇEĞİ” (진달래꽃/CİNDALLEGGOD) ŞİİRİNİN İÇERİK
ANALİZİ: SOYUT VE SOMUT TEMALARIN İŞLENİŞİ 69

Medine Pala

BÖLÜM 6

DİYARBAKIR, ŞANLIURFA, BATMAN, SİİRT VE ŞIRNAK İLLERİ
AĞIZLARI ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR ÜZERİNE BİR
DEĞERLENDİRME..... 85

Mehtap ÖNLER

BÖLÜM 7

DİLSEL İZOLASYON VE GENETİK MİRAS: GAGAUZ
TOPLUMU ÜZERİNE BİR ANALİZ 107

Savaş KOLDANCA

BÖLÜM 8

GEÇMİŞİN İZLERİNDEN BENLİK ARAYIŞINA: PATRICK
MODIANO'NUN KARANLIK DÜKKÂNLAR SOKAĞI ROMANINA
PSİKANALİTİK VE ARKETİPSEL BİR YAKLAŞIM.....117

Sibel YILDIZ

EPİK KAHRAMAN OLARAK HZ. ALİ

Ali FINDIK¹

Nur Seda SOYER²

Serdar ŞİMŞEK³

1 MEB. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi – ORCID0009-0001-9336-8618.

2 MEB. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi – ORCID: 0009-0004-2118-2963.

3 Doç. Dr. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi/İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi/ Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. serdar.simsek@bilecik.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6486-2249.

Giriş

Modern öncesi Türk edebiyatında geleneksel zihniyet dünyasının ürettiği değer ve semboller hâkimdir. İslamiyet öncesi veya sonrasında teşekkül eden edebiyat biçimleri, çeşitli değişikliklerle birlikte genellikle geleneğin tayin ettiği konu, yapı ve estetik birikime dayanır. Bu bakımdan, gerek sözlü kültür geleneğinden beslenen halk edebiyatı gerekse yazılı kültürün zengin yapısını özümseyen divan edebiyatı söz konusu değer ve sembol dünyasına bağlı olarak üretilmiştir. Bu tür edebî ürünlerdeki kahramanların tipolojik ve işlevsel özellikleri de bu kaynağa göre şekillenir. Zira sözlü ve yazılı gelenekte oluşan edebiyat eserlerinde yer alan kahramanlar mutlaka kültürel kimliğin değerlerine göre biçimlenir. Toplumun inanç ve sembol dünyasıyla yakından ilişkili olan kültürel değerler, bilhassa geleneksel edebiyatta idealize edilmiş kahramanlar aracılığıyla aktarılır. Bu nedenle, geleneksel duyuş ve düşünüş tarzına bağlı olarak ortaya çıkan edebî ürünlerdeki kahramanlar yalnızca epik, dinî veya aşk konulu hikâyelerdeki basit bir kahraman değil; toplumun değer ve kabullerini temsil eden, beklentilere göre idealize edilmiş karakterlerdir. Dolayısıyla, gelenek ve kültürel değerlerin esasında şekillenen kahramanların taşıdığı özellikler ve işlevlerin tespiti son derece önemlidir.

Türk edebiyatında dinî ve epik hüviyetiyle karşımıza çıkan pek çok kahraman, coğrafya ve kültürel muhite göre yeniden üretilirler. Buna göre atlı-göçebe hayat tarzının biçimlendirdiği değerlerin temsilcisi epik kahramanlar, değişen dinî veya sosyal şartlara göre yeni olay ve hadiselerle yeniden işlenirler. Bilhassa din ve medeniyet değişimi, kahramanların yeni hususiyetler ve işlevler kazanmasında son derece mühimdir. Nitekim Türkistan'dan Anadolu'ya doğru akan tarihsel maceranın hatıralarını barındıran edebî ürünler, bu macerada yaşanan değişim ve sürekliliği de aksettirirler. Dolayısıyla tarihi, dinî ve sosyal değişikliklerle yeniden yorumlanan yahut yeni değerlere göre terkip edilen kahramanların tipolojileri de bu değişim ve dönüşüm sürecine göre şekillenirler. Aynı durum, tarihsel şahsiyetler için de geçerlidir. Tarihte yaşadığı bilinen şahsiyetler, zaman içinde halk muhayyilesiyle birleşerek efsanevî şahsiyetlere dönüşürler. Bu dönüşümle tarihsel şahsiyetler, edebî ürünlerde yeni olayların başkahramanı olarak yer alırlar ve mitolojik veya epik hususiyeler kazanırlar. Tarihsel şahsiyetin mitolojik efsanevî dönüşümüne verilebilecek dikkate değer örneklerden biri, Hz. Ali'dir. İslamiyet'in doğuş yıllarında önemli vazifeler üstelenen, Peygamber'in yakını olmasıyla birlikte İslamiyet'in yaygınlaşmasında ciddi rol oynayan Hz. Ali gerek hayatından gerekse vefatından sonra Müslümanlar tarafından saygı ve seviye anılmıştır. Söz konusu sevgi, sonraki yıllarda değişik inanç ve düşüncelerle birleşerek âdeta kült mertebesine ulaşmıştır. Diğer yandan onun etrafında yazılan ve destan geleneğinin farklı bir cephesini teşkil eden cenknâmeler sayesinde halk muhayyilesinde kutsal bir kahraman kimliğine bürünen Hz. Ali, tarihsel kim-

likten mitolojik-epik kimliğe dönüşümün örnekleri arasındadır. Tarih, inanç ve geleneğin terkiğinde düzenlenen cenknâme türündeki eserlerde Hz. Ali'nin kahramanlığı, cesareti, fevkalade özellikleri işlenerek dinî ve ahlaki değerlerin aktarılması amaçlanır (Erdal, 2021).

Türk edebiyatında İslamiyet'in tesiriyle oluşan destanlar, Anadolu ve Türkistan edebî kültüründe önemli bir yere sahiptir. Yeni dinin kabullerine göre biçimlenen destanların kahramanları da yeni değerlerin temsilcisidirler. İslamiyet öncesi dönemde atlı-göçebe kültürü çevresinde oluşan destanlardaki kahramanlar genellikle alp tipi olarak tanımlanırlar. İslamiyet öncesindeki alp tipi İslamiyet'in kabulüyle birlikte dini bir form kazanarak gazi tipi ile birleşmiştir. Bu iki tipin birleşmesiyle alperen tipi oluşmuştur (Çetin, 1997: s. 30). Diğer yandan Özkul Çobanoğlu'nun Türk Dünyası epik kültürü üzerine kaleme aldığı çalışmasında da belirttiği üzere, Türk epik kültürünün değişmez tipi, alperen tipidir. Muhtelif araştırmalarda İslamiyet öncesi alp tipi, İslamiyet sonrası alperen tipi olarak kategorize edilen kahramanların esasen benzer değer ve kabullere göre hareket ettiği görülmektedir. İslamiyet öncesinde kendi dinî görüşlerine göre hareket eden kahramanlar, aynı şekilde İslamiyet sonrasında da bu hareket tarzını sürdürürler. Alperen tipi konusunda Çobanoğlu'nun şu görüşleri oldukça mühimdir: "Öncelikle, alperenin vasıfları olarak ortaya konulan kendini aşan ve ben merkezci bir bencilliğin ötesinde toplum menfaatleri ve inanılan dünya görüşünün mefkureleri için varlığını feda etme duygusunun Türk epik destan geleneğinde bütün, istendik değerlerin hepsini yansıtmak bakımından olumlu kahramanların tamamının ortak özelliği olduğu görülmektedir." (Çobanoğlu, 2018: 106).

İslamiyet'in kabulünden sonda bütün bu kültürel birikimi üzerinde taşıyan şahsiyetlerden biri, Hz. Ali'dir. O, alp ve gazi tipinin vasıflarını bünyesinde barındıran alperen tipidir. Gök Tanrı inancında savaşmak, savaş esnasında ölmek ve düşman öldürmek son derece önemlidir. Hatta yazılan birçok metinden hareketle kahramanlar, bu mücadeleyi Tanrı'dan aldığı emir üzerine yaptığını belirtmektedir. Bu emirden hareketle savaşma özelliği toplumda dini bir nitelik kazanmaktadır. Bu bağlamda ilahi bazı özellikler de yüklenen kahramanlara Tanrı tarafından zırhlar verildiği, bu anlayışla aynı ekseninde değerlendirilebilir. (Göksu, 2018, s. 49-50). Bu bağlamda Gök Tanrı inancından gelen ölümün kutsallığının İslamiyet'ten sonraki dönemde destan geleneği ile devam ettiğini söylemek mümkündür. İslamiyet'e geçiş ile birlikte bu mücadele ruhu, İslamiyet'in cihat anlayışıyla bütünleşerek Hz. Ali gibi destan kahramanlarına doğaüstü özellikler kazandırmıştır. Cenknâmeler'de Hz. Ali olumsuz bir durum karşısında öne atılarak yiğitlik gösteren bir kahraman olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hz. Ali cenknâmelerde Alperen tipinin tüm özelliklerini göstermektedir. Burada Alperen tipinin gücünü Allah'tan aldığını ve olağanüstü bir mücadele-

ler verdiğini söylemek yanlış olmaz. Toplum nezdinde çok üst konumda görülen Hz. Ali hem kurtarıcı hem de örnek insan olma özelliğini göstermektedir. Alp; hiçbir şeyden korkmamalı, sağlam bir karakter ve duruşa sahip olmalı, düşmanı görüp kaçmamalıdır. Alp, kuvvetli olmalı ve amansız bir mücadele ruhu taşımalıdır. Ölüm onun için yeri geldiğinde hayatın sonu değil kahramanlığın kutsal bir basamağı olmalıdır. Kahramanın verdiği mücadele amansız ve üst düzeydir. Destan kahramanların verdiği mücadelede kahramanın yardımcıları vardır. Kahramanlar mücadele verirken onların her daim yanında olan canlı ve cansız varlıklar vardır. Destan kahramanlarında olduğu gibi Alperen'in de iyi bir atı olmalıdır. Bu at: Hz. Hamza'da Aşkar, Hz. Ali'de Döldül, Köroğlu'nda Kırat'tır. At: kahramanın yoldaşı, yardımcısı, sırdaşı ve kader arkadaşısıdır. Bu noktada destan kahramanını koruyan yay, ok, kılıç, kalkan ve zırh gibi unsurlar hep olmuştur. Ama söz konusu kahraman Hz. Ali olunca bu "Zülfikar" olmuştur. Zülfikar, tüm insanlık için aynı güç ve kuvveti ifade eden kutsal bir kılıçtır. (Gülten, 2023: s. 160).

İslamiyet'ten sonraki destanlar Türkistan ve Anadolu'da şekillenmişse de bazı destanların konu ve kaynağının Türkler olmadığı bilinmektedir. Hz. Ali cenknâmelerinin; Battalnâmelerin, Danişmentnâmelerin ve Saltuknâmelerin kaynağı olduğunu ve onları etkilediği bilinmektedir. İçerisinde Hz. Muhammed'in ve Hz. Ali'nin olması cenknâmelerin ana kaynağını Arap-Fars edebiyatına kadar dayandırmaktadır. Bu bağlamda Türkistan ve Anadolu'da anlatılan destanların Arap-Fars edebiyatından ortaya çıktığı bilinen Hz. Ali cenknâmelerinden etkilendiklerini göstermektedir.

13.yüzyıldan itibaren Anadolu sahasında ortaya çıkan cenknâmeler gerek tercüme gerek telif gerekse adapte niteliğinde olsa bile Hz. Ali'nin kahramanlıkları üzerine ortaya çıkmış anlatılardır. Cenknâmelerde maddi değerlerden ziyade manevi değerlerin ön plana çıktığı görülmektedir. Din uğruna yapılan bu mücadelelerde amaç mal ve ganimet elde edip toprakları her geçen gün biraz daha genişletmek değildir. Toplumun huzur ve mutluluğu ön plana alınarak yaşanmaya çalışıldığı cenknâmelerde açıkça görülmektedir. Bu metinler, herhangi bir Müslümanı ya da İslamiyet'i tehdit eden bir sorun varsa bu sorunu ortadan kaldırmaya yönelik verilen mücadeleleri anlatır.

Hz. Ali cenknâmelerde gözünü budaktan sakınmayan bir kişi olarak karşımıza çıkmaktadır. Müslüman olan toplumu tehdit eden bir olay ortaya çıktığında bu olay ilk olarak İslam dininin lideri Hz. Muhammed'e ulaşır. Hz. Muhammed'in icazetiyle kahramanlık yolculuğuna çıkan kişi yine Allah'ın Aslanı Hz. Ali'dir. Çıkılan bu yolculukların anlatıldığı eserler de cenknâmeler olarak karşımıza çıkmaktadır (Çetin, 1997).

Bütün bu olaylardan yola çıkarak Hz. Ali'nin olağanüstü bir şahsiyet olarak cenknâmelerde karşımıza çıktığı görülmektedir. O, destan kahramanının

bütün özelliklerini üzerinde barındırır. Girdiği mücadeleler olağanüstü özellikleri olan insanların yapabileceği türdendir. Bu mücadeleler destan kahramanının başarabileceği zorluktur. Bilinen ve kayıtlara geçen Hz. Ali etrafında şekillenen yirmi tane cenknâmeden söz edebiliriz. Bunlar: *Kıssa-ı Kahkaha*, *Gazavat-ı Aremrem*, *Gazavat-ı Mukaffa*, *Kıssa-ı Hayber*, *Gazavat-ı Hz. Ali*, *Kıssa-ı Umman*, *Kıssa-ı Huneyn Gazası*, *Kıssa-ı Müzelzil*, *Kıssa-ı Selasil Kalası*, *Kıssa-ı Hazreti Resul Rum ve Şam Sultanlarıyla*, *Gazavat-ı Ali Raziyalahu*, *Gazavat-ı Mikdad*, *Gaza-i Hüzeyn Kalası*, *Gazavat-ı Emir'ül-Müminin*, *Cenadil Kalası*, *Gazavat-ı İmam Ali*, *Destan-ı Kesik Baş*, *Haveran Hikayeti*, *Berber Kalası*, *Cengi Hazret-i Ali* olmak üzere yirmi tane cenknâmeden söz edebiliriz (Çetin, 1997: s. 1-6).

Hikayelerin birçoğunun Hz. Ali gazalarını anlattığı cenknâmelerin isminden açıkça anlaşılmaktadır. Cenknâmelerde geçen mücadelelerin ana nedeni İslam dinine karşı oluşan tehditlerdir. Özellikle bu tehditlerin birçoğunun Gayrimüslimlerle ilgili olduğu bilinmektedir.

Bu çalışmada Dasitan-ı Kesik Baş hikâyesi üzerinden Hz. Ali'nin bir destan kahramanı olarak ortaya çıkışı ve özellikleri üzerinde durulmaktadır. Yazıya konu olan Hikâye-i Kesik Baş, kimi kaynaklarda destan kimi kaynaklarda hikâye olarak geçse de aynı anlatı türünü ifade eder. Ahmet Yaşar Ocak, bu hikâyenin dini destanlar arasında kahramanının “gövdesiz bir insan başı” olması gibi sıra dışı bir durum nedeniyle en tanınmış örneklerden biri olduğunu belirtir. Destanın yazarı diğer dini destanlarda olduğu gibi kesin olarak bilinmemekle birlikte, son beyitte “Kirdeci Ali, Kethüda Ali, Aliyyü'd Din” gibi isimlerin geçtiği görülmektedir. Kirdeci Ali'nin 13. yüzyıl sonları ile 14. yüzyıl başlarında yaşadığı tahmin edilmekte; ancak bu kişinin destanı söyleyen mi, kaleme alan mı, yoksa anlatan mı olduğu kesin olarak bilinmemektedir (Ocak, 1989, s. 12).

Bu çalışmaya konu olan Destân-ı Kesik Baş, 122 beyitten oluşan, mesnevi tarzında yazılmış bir cenknâmedir. Hikâyenin yazarı olarak Kirdeci Ali kabul edilmektedir. Kirdeci Ali hakkında kaynaklarda yer alan bilgiler oldukça sınırlıdır (Ocak, 1989). Cenknâmeler, başta Anadolu coğrafyası olmak üzere Balkanlar ve diğer Müslüman bölgelerde anlatılmıştır. Hz. Ali'nin destan kahramanı olarak Türkler ve diğer Müslüman toplumlar tarafından sahiplenilmesinde en önemli unsur onun cesareti ve yiğitliğidir. Bu anlatılar, Müslüman toplumların ortak kültürü içinde önemli bir yere sahiptir.

Destan Kahramanı Olarak Hz. Ali

Türkistan ve Sibirya coğrafyasında teşekkül eden destanlar, kutsal geçmişte yaşadığına inanılan kahramanların hikâyelerini aktarır. Bu destanlar terennüm eden kam- ozan tipi sanatkarlar, genellikle kutsal rıhların himayesindedirler ve hem epik hem de dinî değerleri yansıtır. Türklerin İslamiyet'i

benimsemesiyle mevcut destan kültürü, İslam çevresinde üretilen edebiyat gelenekleriyle birleşmiştir. Buna göre İslam tarihindeki yeni kahramanlık anlatıları, Hz. Ali ve onu soyundan gelen şahsiyetler etrafında oluşmuştur. Cenname olarak adlandırılan yeni epik anlatılarda em fazla işlenen kahraman Hz. Ali'dir. Bu anlatıların temel konusu, Hz. Ali'nin İran, Anadolu ve Türkistan sahasında İslamiyet'i yaymasıdır (Gülten, 2023: 163). Ortaya çıkan bu anlatılarda Hz. Ali kahramanlık noktasında diğer destanlarda geçen kahramanlarla benzer özellikler göstermektedir. Hz. Ali döneminde İslam dininin ve Hz. Muhammed'in koruyuculuğunu üstlenmiştir. Hz. Ali'yi anlatan kahramanlık hikâyeleri, yaşadığı dönemden itibaren anlatılarak yeni formlar kazanmıştır.

Epik kahramanın en önemli hususiyetlerinden biri, kendi menfaatinden ziyade milletin menfaati uğruna mücadele etmesidir. Kahraman her zaman, toplumunu tehdit eden düşmanlarla savaşıır. Kaostan kozmosa dönüşümü sağlar. Aynı şekilde Tanrı'nın töresini, dünyada yeniden hâkim kılar. Bu özellikleri itibarıyla kahraman, daima ait olduğu toplumu yahut cemaati için mücadele eden, kişisel itibar ve şöhretten çok, kolektif düzen uğruna canına feda eden bir ülkü kahramanı vasıflarına sahiptir. Bu bağlamda kahramanın eylemleri, Tanrı'nın inşa ettiği mutlak düzeni yeniden tesis etmeye yöneliktir. Türk destan kültürünün muhtelif coğrafyalarda ortaya çıkmış örnekleri değerlendirildiğinde epik kahramanın genellikle söz konusu vasıfları taşıyan, Tanrı tarafından seçilmiş kutlu kahramanlar oldukları görülecektir. Halkın idealize ettiği kahraman, meşruiyetini Tanrı'dan veya kutsal şahsiyetlerden alır. Bu bakımdan Hz. Ali'nin cenknâmeleri de bu epik mantığın hususiyetlerini taşır. Dinî ve siyasi bir kimliğe sahip olan Hz. Ali, olağanüstü mücadeleleri vasıtasıyla mitolojik/epik bir kahramana dönüşerek Türk destan kültürünün ürettiği epik kahramanın tipolojik özellikleriyle birleşir. Hz. Peygamber'den aldığı "kut" sayesinde meşruiyet sahibi olan Hz. Ali, İslam toplumlarının zihninde fevkalade bir kahramana evrilir. Nihayetinde cenknâmelerdeki kahraman, kaostan kozmosa dönüşümü gerçekleştiren epik kahraman, Hz. Ali'dir.

Türkistan coğrafyasında yaygın bir şekilde bilinen Türk destanlarında Hz. Ali, genellikle kahramanın koruyucusu olarak karşımıza çıkar. Köroğlu Destanı'nda de kahramanın olağanüstü yardımcıları arasında Hızır, Gavis Gıyas, çiltenin yanında Hz. Ali de vardır. Köroğlu Destanı'nın Doğu versiyonlarında zengin bir şekilde yer alan Hz. Ali, adeta Hızır yerini alan ve kahramanın önde gelen yardımcısı görevinde işlenir. Köroğlu'nun Doğu versiyonlarında kahraman, Hz. Ali'nin nefes oğlu olarak yer alır ve kahramanın hamisi rolündedir (Karadavut, 2018). Yine Yusuf Bey – Ahmet Bey Destanı'nda da kahramanların koruyucularından biridir. Hızır'ın diğer anlatılardaki işlevlerini üstlenen Hz. Ali, kahramanları müşkül durumdan kurtaran kutsal bir şahsiyettir. Hızır, Kırklar ve Hz. Ali ile karşılaşmasıyla olağanüstü vasıflar kazanırlar (Özkan, 1989).

Kırgız destan kültüründe de Hz. Ali'nin önemli bir yeri bulunmaktadır. Muhammet Nurullah Cicioğlu'nun (2023) Kırgız destancılık geleneğinde Hz. Ali ile ilgili çalışmasında Hz. Ali'nin destan kahramanlarını koruyan, onlara yardım eden kutsal bir ruh olarak kültüleştiğine işaret eder. Diğer yandan Hz. Ali Kırgız destanlarında, özellikle Manas Destanı'nda bahadır olarak anılan bir şahsiyettir. Kız Darıyga Destanı'nda ise anlatının merkezi kahramanlarından biridir.

Aynı şekilde İslamiyet'ten sonra ortaya çıkan destanlarda epik kahramanın soyu genellikle Hz. Ali'ye bağlanır. Battal Gazi'nin nesebi, Hz. Ali'nin torunu Zeynel Abidin'e bağlanırken, Balkanların İslamlaşması ve Türkleşmesinde önemli bir rol oynayan Sarı Saltuk'un şeceresinde de Hz. Ali vardır. Aynı zamanda Sarı Saltuk'un onun soyundan geldiğini kanıtlayan başımda alametleri vardır (Çetin, 2005: 196-197). Hz. Ali ile ilgili en ilginç inanışlardan biri de Azrail'in görevini üstlenmesine dair memoralardır. Bu memoralarda Hz. Ali, ölüm meleği Azrail'in vazifesini devralır (Balaban, 2015). Dolayısıyla Hz. Ali, Türk kültürünün muhtelif unsurlarında farklı vasıfları ve işlevleri bünyesinde toplamış kutsal bir şahsiyet olarak belirir.

Destan kahramanı olan Hz. Ali, Türk kültürel belleğini muhafaza eden pek eserde karşımıza çıkmaktadır. Oğuz Türklerinin kültürel dünyasını aktiren Dede Korkut Kitabı'nda "kılıç çaldı, din açtı, erenler şahı Ali güzel, / Ali'nin oğulları Peygamber torunları, / Kerbela ovasında Yezidiler elinde şehit oldu. / Hasan ile Hüseyin iki kardeş beraber güzel." (Ergin, 1994, s. 17) ifadesi Korkut Ata'nın Hz. Ali'ye verdiği değeri anlatması açısından önemlidir. Dede Korkut destanlarının Türkler için geçmişten geleceğe uzanan bir köprü olduğunu belirtmek doğru olacaktır. Oluşan bu kültürel bağda Hz. Ali ve çocuklarının toplum zihninde önemli yeri vardır. Dede Korkut'un boy boyladığı soy soyladığı bölümde Hz. Ali için "kılıç çaldı, din açtı" ifadesi çok önemlidir. Burada Hz. Ali'nin yiğitliği ve kahramanlığı ile dinin önünü açması destan kahramanının toplum için yaptığı önderliğin göstergesidir.

Naciye Yıldız Ata, (2015) "Türk Dünyası Destancılık Geleneği ve Destanlar" isimli çalışmasında destan-tarih ilişkisini incelerken İslami ideolojiyi yansıtan destanlara da değinir ve Hz. Ali cenknâmelerini de bu başlıkta değerlendirir. Buna göre İslami düşüncüyü ve İslam tarihindeki hadiseleri işleyen destanlar, Türk destan geleneğinde destanî halk hikâyeleri olarak yer almışlardır. O, bu tür ürünleri şu şekilde gruplandırmıştır:

"1. Daha peygamber zamanında yaşanan olayları konu edinen, kahramanları Türk olmayan ama peygamberle akrabalıkları nedeniyle Türk Dünyası edebi geleneğinde sözlü ve yazılı olarak yer alan eserler. Bunlara Hazreti Ali Cenknâmelerini ve Hamzaname'yi örnek vermek mümkündür. Bunlardan

bir kısmı tercüme, bir kısmı telif, bir kısmı da tercüme-telif türünde oluşturulmuş eserlerdir.

2. *Türkistan coğrafyasında Türklerin yeni bir dini kabulüyle ilgili olarak oluşan destanlar. Buna örnek verebileceğimiz destan Satuk Buğra Han destanıdır.*

3. *Anadolu'nun ve Balkanların fütuhâtı sırasında yaşanan tarihî olaylar etrafında anlatıla gelen destanlar. Bunları kahramanları bakımından değerlendirdiğimizde Türk soyundan olanlar ve olmayanlar şekilden bir sınıflandırma yapmak mümkündür. Kahraman Türk soyundan olmakla birlikte Türklerin yurt edindikleri coğrafyayla bağlantılı olmasının da etkisiyle kahramanı Türk olan destanlar kadar halk arasında sevilerek anlatılan ve başkahramanı Türk kahramanı gibi kabullenilen bu destanlara örnek Battal Gazi destanıdır. Anadolu ve Balkanların Türkleşmesi ve İslamlaşmasıyla ilgili olarak oluşan ve başkahramanı Türk olan destanlar da Saltukname ve Danişmendname'dir.*

4. *Türkistan coğrafyasında Kırgız ve Kazak Türkleri arasında anlatılan Kız Darıyka/Darıyka Kız destanı gibi daha sonraki dönemlerde de yeni girilen dinin propagandasını yapmak üzere oluşturulan destanlar. Bu grupta yer alan destanların konusu hayalidir ve tarihi olaylarla ilişkisi yoktur.” (Yıldız Ata, 2015: 440+441).*

Hız. Ali cenknâmelerinde yalnızca düşmanlar yer almaz, aynı zamanda mitolojik-epik dünyaya ait varlıklar da bulunmaktadır. Şüphesiz bu durum, halkın zihniyet dünyasındaki destan ve mitolojik birikimin yeni hikâyelere mezc edilmesiyle izah edilebilir. Cenknâmelerdeki hadiselerde Hız. Ali, tıpkı epik bir kahraman gibi dev, cadı, canavar gibi olağanüstü varlıklarla mücadele eder. Hız. Ali'nin mücadelesi yalnızca epik bir macera hüviyeti taşımaz, aynı zamanda İslami ahlak ve değerlerin aksettiren, halkın dinî kimliğini oluşturan bir mahiyete sahiptir (Gülten, 2023: 164).

Hız. Ali, Türk folklorunda ve özellikle Kesikbaş destanında, fiziksel güç ile dinî olgunluğu birleştiren alperen tipini yansıtır. Epik kahraman niteliğiyle tasvir edilen Hız. Ali, aynı zamanda İslamiyet'e bağlılığıyla öne çıkar. Olağanüstü maceraları sırasında dahi ibadetlerini aksatmaması, onun dine olan bağlılığını vurgular. Kahramanlığının bir yönünü fevkalade kuvveti oluştururken, diğer yönünü ise İslam'a duyduğu derin sadakat teşkil eder. Her epik kahraman gibi Hız. Ali'nin maceralarında en büyük yardımcıları atı ve kılıcıdır. Bunun yanında İsm-i Azam duasına vakıf olması, keramet sahibi kutlu bir şahsiyet olduğunun göstergesidir. Kahramanlığıyla adaleti tesis eden, düşmanlarını imana davet eden Hız. Ali; huzuru ve düzeni yeniden kuran bir alperen olarak ideal kahraman tipini temsil eder (Ocak, 1989).

“Kahramanın mitolojik macerasının standart yolu, geçiş ayinlerinde sunulan formülün büyütülmüş halidir. Ayrılma-erginlenme-dönüş olarak ifade edilen bu maceraya monomitin çekirdek birimi denilmektedir. Bir kahraman olağan dünyadan doğaüstü tuhaflıkların bölgesine doğru ilerler. Burada malsalı güçlerle karşılaşır ve kesin bir zafer kazanır. Kahraman bu gizemli maceradan benzerleri üzerinde üstünlük sağlayan bir güçle döner.” (Campbell, 2023, s. 35). Hz. Ali’nin cenknâmelerinde merkezi kahramanın macerası söz konusu monomit döngüsüne uyar (Erdal, 2021: s. 77). Hz. Ali, müşkül durumlarda maceraya atılır ve tıpkı bir epik kahraman gibi yalnız bir şekilde mücadele eder. Hatta kimi zaman, Sibirya Türklerinin mitik canavarlarla olan epik anlatılarını hatırlatır. Hz. Ali’nin yardımcısı olarak sadece atı Düldül ve kılıcı Zülfikar’dan başkası yoktur. Hz. Ali; ejderhalar, devler, cadılar gibi olağanüstü varlıklarla savaşırken hem dini özelliklerini hem de biyolojik özellikleri ön plana çıkartarak düşmanını mağlup etmeyi başarır (Erdal, 2017: 77). “Kesik Baş” hikayesi tek başına çıktığı bu yolculuğu anlatan en güzel örneklerden bir tanesidir. Hikâye içerisinde destan kahramanın olağanüstü maceralarını anlatan bölümlerin de sıkça geçtiği görülmektedir.

Kesik Baş hikâyesinin konusu kısaca şu şekildedir:

“Hz. Muhammed dört yakın dostu ile Mescid-i Nebvi’de sohbet ettiği sırada kapıdan yuvarlanarak ak sakallı, kesik bir insan başı içeri girer. Hz. Ali Kesik Baş’ı alıp Peygamber’e getirmek ister ama yerinden kaldıramaz ve bundan sonra Kesik Baş, başından geçenleri Hz. Muhammed’e anlatmaya başlar. Kal’a i Zerrin denilen bir şehirde oturmaktadır. Kesik Baş; hac gibi, İsmi Azam Duası gibi, hayır işlemek gibi birçok dini vecibeyi yerine getiren bir kişidir. Bir gün bir dev çıkagelir ve kendisi ile oğlunun vücudunu yer. Karısını da kaçırpı yaşadığı kuyuya götürür.

Kesik Baş, bunları anlattıktan sonra Hz. Muhammed’den yardım ister ve aksi halde Kıyamet Günü kendisinden davacı olacağını söyler. Hz. Ali ile-ri atılır. Dev’i öldürmek için Peygamber’den müsaade ister. Atı Düldül’ü ve kılıcı Zülfikar’ı hazırlayıp Kesik Baş’ı da alarak yola çıkar. Türölü zorluklarla Dev’in kuyusuna gelirler. Sekiz günlük bir uğraşın sonunda kuyuya inmeyi başarır. Bir demir kapı görür, kapıyı açar. Nur yüzölü, namaz kılan ve ağlayan Kesik Baş’ın hanımını görür. Hz. Ali odalardan birini açtığında zincirle bağlanmış beş yüz Müslüman olduğunu görür. Dev her gün bu Müslümanlardan beş tanesini yemektedir.

Hz. Ali hemen Dev’in olduğu yere gelir. Dev çok heybetli ve büyüktür. Dev Hz. Ali’yi karşısında görünce öfkelenir ve yeryüzünde tek bir Müslüman bırakmayacağını söyler. Zülfikar’ı ile hamle edip Dev’in başını keser. Kesik Baş’ın hanımını ve Müslümanları kurtarır. Dev’in hazinesini de alır ve kuyunun dibine gelir. Hz. Ali orada bir dua eder ve derhal kendini kuyunun ağzın-

da bulur. Bu duadan sonra Kesik Baş'ın gövdesi peyda olur ve genç bir adama dönüşür. Hz. Ali ise dönüp Medine'ye gelir. (Ocak, 1989, s. 13-14).

Hikâyenin genel epizodik yapısı yakından incelendiğinde, anlatının merkezi kahramanı olarak takdim edilen Hz. Ali'nin tam bir destan kahramanı kimliğini taşıdığı müşahede edilir. Yolculuğa tek başına çıkan kahraman mücadelesini de tek başına vermektedir. Olağanüstü özelliği olan bir devi alt eder. Kesik Baş'ın eşini ve Müslümanları kurtararak tehdidi ortadan kaldırır. Daha sonra Medine'ye geri dönerek monomiti tamamlar. Hz. Ali'nin bu yolculuğu destan kahramanının çıktığı yolculuğun aynısıdır. Allah'ın yardımı ve olağanüstü özellikleri olmasa bu mücadeleyi kazanması mümkün olmayacaktır. Bu bağlamda İslami unsurların yoğunluğu dikkat çekicidir.

Kesik Baş hikâyesinde kahramanın en büyük yardımcısı yaratıcı olan Allah'tır. Hz. Ali birçok olaydan önce Allah dua eder ve namaz kıldıktan sonra mücadelesine başlar. Allah'ın ismini anar ve manevi desteğini almak için çeşitli farklı eylem ve davranışlar yapar. Ele geçirdiği tılsımlı nesneler ile aynı tehlikeli yollardan geçerek yaşadığı yere döner. Bu nesne ya da nesneler ile ortaya çıkmış olan huzursuzluğu bitirir.

Kesik Baş hikâyesinde Kesik Baş'ın Peygamberin yanına gelmesiyle anlattığı olaylar kaosu göstermektedir.

“Gördiler geldi bir kesük âdem başı,

Girdi içeri döküb kanlu yaşı.

Gövdesi yok bir acaib baş-durur.

Şehid olmuş iki gözi yaş-durur” (Ocak, 1989, s. 85)

Yukarıdaki beyitler, Hz. Ali'nin bir destan kahramanı olarak yapacağı yolculuğun kaosunu anlatmaktadır. Dini vecibelerini tam anlamıyla yerine getiren kişi olan Kesik Baş'ın adı Şeyh Abdullah'tır. Şeyh Abdullah ismi azam duasını okur, namaz kılar, hacca gider. Müslüman toplumda yaşayan kişiyi temsil eden Kesik Baş'tır. Şeyh Abdullah'ın başına gelen olay Müslüman bir toplumda olumsuz bir durum yaşandığını göstermektedir.

Destan kahramanı genellikle ailede bir eksiklik ya da çocuksuzluk motifi ile ortaya çıkmaktadır. Kesik Baş hikâyesinde böyle bir durum söz konusu değildir. Hz. Ali kahramanlığı ile toplumda daha önceden kabul görmüş bir kişidir. Bu durumu cenknâmelerin sayıca fazlalığına ve Hz. Ali'nin hayatı hakkında toplum tarafından yeterli bilgilerin olmasına bağlayabiliriz. Bu durum çocukluk dönemi bilinen kahramanın olağanüstü özelliklerini sözlü anlatı kültürü içerisinde sınırlandırmıştır. Hz. Ali'nin cengaverliği bilinen bir gerçeklik olduğu için kahramanın erginleşmesini işlemeyen hikâye devam etmiştir.

Ama hikâye de geçen beyitlerde Hz. Ali'nin kahramanlıkları dile getirilmiştir. ‘‘*Ol ki kuvvet Ali'ye vermişidi, / Tanrı ana Aslanım dimişidi.*’’ (Ocak, 1989, s. 86) gibi beyitlerden de anlaşılacağı üzere Tanrı ona diğer tüm insanlarda olmayan bir güç vermiştir. Bu özellik Hz. Ali'yi olağanüstü bir kahraman durumuna getirmektedir. Bilindiği gibi İslamiyet Öncesi destanlarda Tanrı ile destan kahramanı birbirlerine çok yakındır ve her türlü iletişime geçebilirler. Tanrı'nın ‘‘*Aslanım*’’ ifadesini Hz. Ali için kullanması bu yakınlığı ve kahramanın gücünü açıklayıcı olması adına çok önemlidir.

Tarihi gerçekliği herkes tarafından bilinen Hz. Ali halk muhayyilesinde çok yüksek bir konumda yer almaktadır. Yaptığı davranışlar da Hz. Ali'nin insanlar üzerindeki etkisini ve değerini artırmaktadır.

‘‘Bu sözi işitdi çün Ali turu,

Zülfikar bağladı geldi ileru

Dir Resul'e destur virgil varayım,

Zülfikar ile Div'i öldireyim.

Bindi Döldül'e takındı Zülfikar’’ (Ocak, 1989, s. 87) beyitleri bize kahramanın cesaretini ve yiğitliğini göstermesi açısından çok önemlidir. Öldürmeye gideceği yaratık Hz. Ali'den kat ve kat büyük olan bir Dev'dir. Destan kahramanları kendilerinden daha güçlü varlıkları ya da olağanüstü özellikli kahramanları yenmesi özelliği ile diğer insanlardan ayrılmaktadır. Bu durum Kesik Baş hikayesinde de karşımıza Hz. Ali'nin karşısındaki Dev ile çıkmaktadır. Mısralardan anlaşılacak bir diğer durum ise destan kahramanının mücadelesi Compbell'in ifade ettiği monomitin özelliğini gösterir. Yani Hz. Ali'nin maceraya atılması, zorlukları aşması ve olgunlaşması söz konusudur. Hz. Ali'nin bu mücadelesinde yanında bulunan yardımcı unsurlar Döldül ve Zülfikar'dır. Kahramanın yardımcılarının ismi ile söylenmesi toplum tarafından kabul görmesi için yeterlidir. İsimleri söylendiğinde ne oldukları ve kimin için mücadele verdikleri açıkça bilinir.

‘‘Hz. Ali cenknâmelerin İslamiyet'ten önce ‘‘alp’’ tipi çevresinde teşekkül eden destanlar ile dini unsurlar ile donatılmıştır. Bu anlatılar maddi kuvvetin arka plana atılıp maneviyatın ön plana çıkarıldığı ‘‘veli’’ tipinden de bazı unsurları bünyesinde taşıyan ‘‘gazi’’ tipi çevresinde teşekkül eden dinî destanlardandır.’’ (Çetin, 1997, s. XXX). Hz. Ali, Kesik Baş ile çıktığı bu sekiz günlük yolculukta sürekli namazını kılmış, salavat getirmiş ve secdeye kapanmıştır. Destan kahramanı çıktığı bu yolculukta Allah'ın yardımına duyduğu manevi desteği sürekli yanında taşımıştır. Bu durum destan kahramanının manevi yolculuğunun ve yaratana bağlılığını okuyucuya hissettirmesi bakımından önemlidir. Hz. Ali dini vecibelerin her şartta yerine getiren bir veli tipidir. Bunu Kesik Baş destanında görmek mümkündür.

Hız. Ali çıktığı sekiz günlük yolculukta hiç atından inmeden dağları, tepeleri uçarak geçmiş ve sonunda bir derin kuyuya varmıştır. Kemendini bağlayıp yine sekizinci günde kuyunun dibine inmiştir. “*Yeddi gün iner idi, Kh ayağın kh başın döner idi. Sekizinci gün Ali indi yire*” (Ocak, 1989, s. 88) burada karşılaştığımız yolculuk olağanüstü özellikli bir yolculuktur. Hem kuyunun yanın gelişi hem de kuyunun dibine inmesi beyitlerinden hareketle evren dışında bir evrenden ve zaman dışında başka bir zamanda ilerleme ve hareket etme söz konusudur. Hız. Ali bu özellikleriyle destan kahramanının olağanüstü özelliklerini tam anlamıyla yansıtılmaktadır. Çünkü mısralardan da anlaşılacağı üzere Hız. Ali gizemli bir yolculuğun içerisindedir.

Öncelikle kuyu içerisindeki demir kapı kahramanımız için büyük bir engeldir. “*Karşı bakdı gördi bir demir kapu*” (Ocak, 1989, s. 89) mısraından hareketle kapının demir olması Türk destan kahramanları ile Hız. Ali arasında kültürel bir yakınlıkta oluşturmaktadır. Ergenekon Destanı’nda olduğu gibi demir Türklerin işleyebildiği bir maden olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada geçen kapının demir olması Orta Asya Türk destanları ile Kesik Baş hikayesini kültürel anlamda aynı zemine taşıtmaktadır. Kapının açılması için kibleye dönerek Allah’la iletişime geçmesi İslami boyutta olağanüstü özellikleri de barındırmaktadır. Hız. Ali kuyunun içinde namaz kılan Kesik Baş’ın eşini ve elleri bağlı olan “*beş yüz müselman sünni*”yi gördü. Bu kişiler Hız. Ali’den yardım istemişlerdir. Müslümanları kurtaracak kişinin ne kadar güçlü olduğuunu herkesçe bilmektedirler. Bu durum Hız. Ali’de destan kahramanlarında olan gücün olduğuunu göstermektedir. Beş yüz kişinin yapamadığını yapacak olan Hız. Ali beş yüz kişiden daha güçlü olan bir kahraman olarak karşımıza çıkmaktadır.

“*Div uyurken öldürmek erlik değil. / Er adıyla yürümek dirlik değil*” (Ocak, 1989, s. 90) beyitleri Hız. Ali’nin yaptığı kahramanlıkta hileye başvurmadığını ve mertçe savaştığını göstermektedir. Gerek Türk tarihindeki diğer destanlarda gerekse cenknâmelerde kahraman hileye başvurmaz. Hile yapan bir kişi Türk destanlarında kahraman olamaz. Destanları kahramanları zeki kişilerdir. Ama bu zekları onları kurnazlığa srklemez. Hız. Ali, tüm Müslümanları tehdit eden ve kimsenin gücünün yetmediği bu devi hem kendi meknında hem de adilce alt etmeyi başarır. Bunu “*Zülfikar’ı saldı ol Div başına, Kesdi başın indi seray taşına.*” beytinde görülür (Ocak, 1989, s. 91). Zülfikar’ıyla Hız. Ali sahnededir ve Müslümanlık zerindeki bu tehdidi yok etmeyi başarmıştır. Hız. Ali hem Kesik Baş’ın Kıyamet Gününde Hız. Muhammet’ten davacı olmasını engellemiş hem beş yüz Müslümanı kurtarmıştır.

Kesik Baş hikâyesi Hız. Ali’nin olağanüstü glerle mücadelesini göstermesi açısından çok önemli bir cenknmedir. Hız. Ali bu hikyede bir destan kahramanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Hız. Ali’nin devle verdiği mücadele, çıktığı yolculuk ve kuyuya iniş serüveni, anlatının insan zihnindeki farklı bo-

yutları da işaret etmesi Hz. Ali'nin tüm vasıflarının gücünü göstermesi açısından hayli önemlidir.

Sonuç

Cenknâmeler, Türk insanının hayallerini, fikirlerini, olaylara bakış açısını ve dünya görüşünü yansıtmaları bakımından son derece kıymetli ürünlerdir. Arap ve Fars edebiyatından kaynaklanmakla birlikte Türkler tarafından çeşitlendirilip zenginleştirilmiş bir türdür. Sözlü kültürde anlatılıp daha sonra yazılı kültürde devamlılığı sağlandığı için her iki kültürün özelliklerini taşır. Destansı bir üslupla kaleme alınan cenknâmeler, masalsı öğeler barındıran ve dini-ahlaki değerleri yansıtan metinlerdir. Halkı İslam dini hakkında bilgilendiren, yol gösteren ve motive eden anlatılar olarak toplum hayatındaki dinamikleri canlı tutmayı amaçlamışlardır.

Hz. Ali, Müslüman Türk toplumunun görebileceği ideal bir insan tipidir. Hikâyelerde yiğitlik, mertlik ve cengâverlik vasıflarını açıkça taşır. Hz. Muhammed'in peygamberliğinden vefatına kadar her evrede ön planda olmuş, bütün savaşlara katılmış ve İslam'ın bayraktarı olmuştur. Hz. Muhammed'e ilk iman edenlerden olması ve kızı Hz. Fatıma ile evlenmesi, ona duyulan saygı ve sevgiyi artırmış; bu sevgi Hz. Ali'yi destan kahramanına dönüştürmüştür.

Cenknâmelerde anlatılan Hz. Ali, halkın gözünde olağanüstü özelliklere sahip bir kahramandır. Destan kahramanları mücadelelerini tek başına verir ve zafer kazanır; bu durum Hz. Ali'nin gazalarında da görülür. Ejderhalar, devler ve cadılar gibi olağanüstü varlıklarla savaşması, onun mert ve cesur mücadelesini gösterir. Yolculuklarında başı sıkıştığında Allah'tan yardım istemesi ve sürekli ilahi iletişim içinde olması, destan kahramanının farklı bir evrende yaşadığını ortaya koyar. Cenknâmelerde İslamiyet etkisi yoğun biçimde hissedilir. Döldül'ün günlerce mola vermeden uçabilmesi, Zülfikar'ın devasa nesneleri tek vuruşta ikiye ayırabilmesi, Hz. Ali'nin yardımcılarının da olağanüstü nitelikler taşıdığını gösterir.

Çalışmaya konu olan “Kesik Baş” hikâyesi, olağanüstü özellikleriyle dikkat çekmiş ve geniş bir coğrafyada yaygınlık kazanmıştır. Bu motif, cenknâmeler dışında birçok hikâye, masal ve destanda da yer alarak günümüze kadar ulaşmıştır. “Kesik Baş” hikâyesinde İslam'ın öğretilmesi ve bu uğurda verilen mücadele ön plandadır. İslam dini, hangi şart altında olursa olsun kendisini tehdit eden güçlere karşı savunma mekanizması geliştirmiştir. Bu mücadelede Hz. Muhammed başta olmak üzere Hz. Ali, Hz. Hamza ve Hz. Ömer gibi kahramanlar rol model olarak sunulmuştur. Sözlü ve yazılı kültürde aktarılan bu mücadeleler, Müslüman toplumların ortak kültürü açısından büyük önem taşır.

Cenknâmeler, ortak kültürü oluşturan anlatılar içinde özel bir yere sahiptir. Bütün cenknâmeler incelendiğinde toplum içinde idealize edilen en önemli şahsiyetin Hz. Ali olduğu görülür. Bu nedenle, destan kahramanları arasında Hz. Ali başta gelir. Anadolu sahasında yazılan ve sözlü kültürle beslenen cenknâmelerin iki temel kaynağı vardır: İslam dini ve Türk kültürü. Cenknâmeler, hangi kültürel çevreden geçerse geçsin Türk edebiyatında genel kabul-leri yansıtan, inanç dünyasını besleyen bir türdür. Türklerin inanç dünyasında Hz. Ali'nin yeri son derece önemlidir.

KAYNAKÇA

- Balaban, T. (2015). Hz. Ali Merkezli Bir Ölüm Memoratına Dair Değerlendirmeler. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 73, 89-104.
- Campbell, J. (2023). *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Cicioğlu, M. N. (2023). Kırgız Destanlarında Hz. Ali: Bir Kült ve Bir Bahadır. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 7(2), 1275-1298.
- Çetin, İ. (1997). *Türk Edebiyatında Hz. Ali Cenknemeleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Çetin, İ. (2005). Türk Halk Edebiyatında Hz. Ali. *Tarihten Teolojiye İslam İnançlarında Hz. Ali*. Ed. Ahmet Yaşar Ocak. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları. 193-215.
- Çobanoğlu, Ö. (2018). *Türk Dünyası Epik Destan Geleneği*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Erdal T. (2021). Halife Hz. Ali ile Cenknâme Kahramanı Hz. Ali Arasında Mitik Dönüşüm. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 5(3), 62-84.
- Ergin, M. (1994). *Dede Korkut Kitabı*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Göksu, E. (2018). *Kutadgu Bilig'e Göre Türk Savaş Sanatı*. İstanbul: Kronik Kitap.
- Gülten, S. (2023). *Türklerin Hz. Ali'si*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Karadavut, Z. (2018). Köroğlu Destanında Hz. Ali. IV. *Uluslararası Alevilik ve Bektaşilik Sempozyumu (18-20 Ekim 2018 Ankara) Bildiriler Kitabı*. 871-882.
- Ocak, A. Y. (1989). *Türk Folklorunda Kesik Baş*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırmaları Enstitüsü.
- Özkan, İ. (1989). *Yusuf Bey- Ahmet Bey (Bozoğlan) Destanı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Yıldız Ata, N. (2015). *Türk Dünyası Destancılık Geleneği ve Destanları*. Ankara: Akçağ Yayınları.